

Interventie

Ken je grens

Erkenning

Erkend door deelcommissie Justitiële interventies

Datum: 25 maart 2020

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Jonker, Coehoorn (mei 2019).

Justitieinterventies.nl: beschrijving Ken je grens. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, Movisie en Trimbos instituut. Gedownload van www.justitieinterventies.nl.

Inhoud

Samenvatting.....	4
Doelgroep	4
Doel 4	
Aanpak	4
Materiaal.....	4
Onderbouwing.....	4
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving.....	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel.....	7
1.3 Aanpak	8
2. Uitvoering.....	14
3. Onderbouwing.....	17
4. Onderzoek.....	23
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	23
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten	24
5. Samenvatting Werkzame elementen.....	26
6. Aangehaalde literatuur.....	27

Samenvatting

Ken je grens is een individuele training voor jongens van 12 tot en met 18 jaar die (online) seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben vertoond. De training heeft als doel om herhaling van seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen door het beïnvloeden van attitudes en opvattingen, aanleren van (interactie)vaardigheden en versterken van adequate steun van ouders. In 10 tot 15 bijeenkomsten van 1,5 uur leren jongens grenzen van anderen te respecteren. Omdat veel jongens hun grensoverschrijdende gedrag goedpraten of minimaliseren, worden ze uitgedaagd en gemotiveerd om anders naar hun gedrag te kijken. Ook leren ze om minder impulsief te reageren en om te gaan met groeps- en/of sociale druk. Ouders worden onder andere via ouderbijeenkomsten betrokken bij de training zodat zij leren hun zoon te steunen bij het veranderen van zijn gedrag en leren beter toezicht te houden. Ken je grens is een voortzetting van de door Rutgers ontwikkelde erkende gedragsinterventie Respect Limits (2012-2016). De training kan worden ingezet in vrijwillig of justitieel kader.

Doelgroep

Ken je grens is bedoeld voor jongens van 12 tot en met 18 jaar die (online) seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben vertoond. De training is bedoeld voor jongens bij wie geen aanleiding is tot een (langdurige) behandeling in een ambulante of gesloten forensische setting. Beperkte vaardigheden in de (seksuele) interactie met anderen hebben een rol gespeeld bij het grensoverschrijdende gedrag. De training is geschikt voor jongens met verschillende religieuze, culturele en etnische achtergronden en met een IQ van 80 en hoger.

Doel

Het doel van Ken je grens is het bevorderen van gezond seksueel gedrag om daarmee de kans op herhaling van seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen. De training beoogt dat jongens binnen relationele en seksuele interacties positief en aanvaardbaar gedrag vertonen en grenzen respecteren, passend bij hun leeftijd en omstandigheden. De subdoelen van de training zijn beïnvloeden van attitudes en opvattingen, aanleren van (interactie)vaardigheden en versterken van adequate steun van ouders.

Aanpak

De training bestaat uit minimaal 10 tot maximaal 15 wekelijkse bijeenkomsten onderverdeeld in 3 fasen. De trainer start met een risico- en behoefteanalyse, waarmee wordt bepaald welke leerpunten de jongen heeft en van welke beschermende factoren hij kan profiteren (fase 1). Op basis hiervan worden persoonlijke leerdoelen geformuleerd en worden methodieken ingezet om deze doelen te bereiken (fase 2). De training wordt afgesloten met een presentatie van het geleerde door de jongere (fase 3). Ouders en/of opvoeders nemen deel aan ouderbijeenkomsten.

Materiaal

Het materiaal bestaat uit een handleiding met onder andere een onderbouwing van de training en een beschrijving van alle bijeenkomsten met werkbladen. Een usb-stick bevat alle overige benodigde materialen, zoals verwijzingen naar beeldmateriaal en websites, een model-certificaat, een checklist voor de trainer, een afsprakenformulier en een vragenlijst voor de jongen (voor- en nameting).

Onderbouwing

Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt vaak voor onder Nederlandse jongeren. 14% Van de meisjes en 3% van de jongens van 12-25 jaar heeft seksueel geweld meegemaakt (De Graaf, Van den Borne, Nikkelen, Twisk & Meijer, 2017). Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat ook online ongewenst seksueel gedrag vaak voorkomt. Zo heeft 14% van de meisjes en 6% van de jongens een negatieve ervaring gehad met sexting. Plegers zijn vaak jongens (De Haas, 2012). Ken je grens is gericht op beïnvloedbare factoren die samenhangen met seksueel grensoverschrijdend gedrag bij jongens zonder psychische stoornis: delictondersteunende opvattingen en attitudes, beperkte seksuele interactievaardigheden, problemen met omgaan met groeps- en/of sociale druk, problemen met het reguleren van gedrag en onvoldoende steun en betrokkenheid van ouders/opvoeders.

In Ken je grens wordt getraind vanuit een cognitief gedragstherapeutische benadering met behulp van het terugvalpreventiemodel en van ouderbegeleiding, ondersteund door psycho-educatie. Om jongens te motiveren voor actieve deelname en gedragsverandering worden diverse strategieën ingezet, waaronder motiverende gespreksvoering, opbouwen van een vertrouwensrelatie, leerdoelen laten aansluiten bij deelnemer en positieve bekrachtiging.

Onderzoek

Ken je grens is een voortzetting van de gedragsinterventie Respect Limits (erkend 2012-2016). Aanpak, theoretisch kader en programma zijn hetzelfde, behalve dat Ken je Grens modulair is opgebouwd en is geüpdatet. We kunnen daarom verwijzen naar onderzoek dat is gedaan naar Respect Limits. Uit een procesevaluatie (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, 2016) bleek dat geïnterviewde trainers en verwijzers positief waren over Respect Limits: ze zagen de jongens groeien door de training. Een evaluatieonderzoek onder 87 jongens die tussen 2012 en 2016 deelnamen aan Respect Limits laat zien dat zij de training beoordeelden met een 8,8; hun ouders gaven een 8,9 (Jonker & Nikkelen, 2017). Ook was er sprake van een stijging in seksuele interactievaardigheden en een daling in stereotiepe attitudes ten aanzien van seksuele dwang.

Onderzoeksresultaten van de voorloper Leerstraf Seksualiteit (1985-2012) zijn meegenomen bij de doorontwikkeling van Ken je grens. Vanaf 2013 wordt in Respect Limits en nu Ken je grens meer expliciet geïntervenieerd op factoren die samenhangen met algemene recidive, zoals het leren van vaardigheden met betrekking tot groepsdruk en vermindering van impulsief gedrag, in combinatie met het leren van specifieke vaardigheden die te maken hebben met seksualiteit, zoals interactievaardigheden rond veilig, respectvol seksueel gedrag. Toekomstig onderzoek moet uitwijzen of dit verband houdt met een verlaging van het algemene recidivecijfer (De Haas et al., 2015).

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De doelgroep bestaat uit jongens van 12 t/m 18 jaar die (online) seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben vertoond en bij wie het risico bestaat dat zij dit gedrag herhalen. Het gaat om gedrag als aanranding of verkrachting (afdwingen seksuele handelingen of geslachtsgemeenschap) en online grensoverschrijding; jongens die eenmalig, ondoordacht zonder instemming naaktbeelden doorsturen vallen niet in de doelgroep. Deelnemers hebben beperkte vaardigheden in de (seksuele) interactie met anderen, maar er is geen aanleiding tot een (langdurige) behandeling in forensische setting. Deelnemers kunnen zowel in justitieel als in een vrijwillig kader instromen, maar verschillen niet per se in aard en ernst van het vertoonde gedrag; een deel van de jongens komt om uiteenlopende redenen niet in het strafrechtelijk circuit terecht. De training is geschikt voor jongens met verschillende achtergronden (etniciteit, religie, seksuele oriëntatie, etc.).

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep waarop Ken je grens zich richt bestaat uit ouders/opvoeders van de jongen.

Selectie van doelgroepen

Jongens kunnen instromen in vrijwillig of justitieel kader (als voorwaarde bij een maatregel of ingebed in een breder scala aan maatregelen). Bij de selectie van de doelgroep wordt een aantal criteria gehanteerd:

Inclusiecriteria:

- Jongen;
- 12 tot en met 18 jaar;
- IQ van 80 en hoger;
- *First-offenders* van (online) seksueel grensoverschrijdend gedrag.
- Beperkte vaardigheden in de (seksuele) interactie met anderen, wat betreft:
 - risicovolle attitudes en opvattingen, zoals goedpraten of bagatelliseren van het gedrag, tolerante houding ten aanzien van seksueel geweld; en/of
 - beperkte seksuele interactievaardigheden, problemen met groeps- en/of sociale druk of problemen met impulsief zijn.

Beoordeling: risicoantwoorden op Domeinen Attitude en Vaardigheden van het LIJ (Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen), J-SOAP D (Juvenile Sex Offender Assessment Protocol II) of RIS (Instrument Risicotaxatie Seksueel Grensoverschrijdend gedrag) of het Vlaggensysteem (Frans & Franck, 2010).

- In geval van deelname vanuit justitieel kader geldt:
 - risico op algemene recidive laag of midden
 - risico op zedenrecidive laag (aanwezige risicofactoren kunnen aangepakt worden in een training).

Inschatting van het *algemeen* recidiverisico wordt gedaan met behulp van het LIJ. Voor Ken je grens geldt:

- Algemeen Recidive Risico (ARR): scores laag, midden;
- Dynamisch Risicoprofiel (DRP): scores laag, midden.

Voor inschatting van *zeden*recidiverisico geldt het volgende:

- Inschatting is moeilijk omdat veel jongeren in eerste instantie het grensoverschrijdende gedrag ontkennen. Ook maken verwijzers gebruik van verschillende taxatie-instrumenten en/of wordt een persoonlijkheidsonderzoek (NIFP) uitgevoerd om risico- en beschermende factoren te taxeren en te onderzoeken of Ken je grens een passende interventie is. De J-SOAP D wordt relatief vaak ingezet bij jeugdigen om het zedenrecidiverisico in te schatten: voor deelname aan Ken je grens geldt als criterium de score laag.

Contra-indicaties:

- IQ lager dan 80 (in verband met cognitieve vaardigheden);
- Psychische problematiek die constructieve deelname aan de training verhindert;
- Eerdere veroordeling seksueel delict of eerder interventie doorlopen gericht op seksueel grensoverschrijdend gedrag;
- Overmatig, ernstig fysiek geweld vertoond;
- Verslavingsproblematiek die constructieve deelname aan de training verhindert.

De verwijzer besluit aan de hand van de indicaties en contra-indicaties om een potentiële deelnemer aan te melden. Bij aanmelding vanuit justitieel kader wordt het zorgplan of het ondersteuningsrapport van de jongen bijgevoegd. De verwijzer heeft vooroverleg met de trainer over de geschiktheid van de potentiële deelnemer. Bij eventuele contra-indicaties wordt op basis van de mogelijkheden, zoals aanvullende begeleiding, besloten of de jongen toch kan deelnemen. Indien pas tijdens de uitvoering van de training blijkt dat de deelnemer een contra-indicatie heeft, overlegt de trainer met de verwijzer over stopzetten of continueren van de training en geeft hierbij inhoudelijk advies, onder andere over aanvullende (hulpverlenings-)trajecten.

Betrokkenheid doelgroep

Ken je Grens is een voortzetting van Respect Limits en daarom is bij de doorontwikkeling gebruik gemaakt van de ervaringen van gebruikers van deze interventie. Zo zijn tijdens intervisiebijeenkomsten met trainers en terugkomdagen met verwijzers ervaringen opgehaald en gedeeld om Ken je Grens aan te scherpen wat betreft indicatie, inhoud en uitvoering van de training. Op advies van verwijzers is de indicatiestelling verruimd en kunnen nu ook jongens in een vrijwillig kader instromen. Op verzoek van trainers heeft het programma een modulaire opbouw gekregen, zodat trainers meer flexibel en op maat kunnen werken. Ook is gebruik gemaakt van de mening van deelnemende jongeren en hun ouders.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het doel van Ken je grens is het bevorderen van seksueel gezond gedrag om daarmee de kans op herhaling van seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen. Hieronder verstaan we gedrag waarbij sprake is van wederzijdse toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid en zelfrespect, dat past bij de leeftijd en de context (Frans & Franck, 2010). Omdat de focus vooral ligt op seksueel gezond gedrag, hebben de deelnemers er ook profijt van ten aanzien van de kwaliteit van hun (seksuele) relaties. Ken je grens beïnvloedt ook belangrijke factoren voor algemene recidive, zoals het leren van vaardigheden met betrekking tot omgang met groepsdruk en vermindering van impulsief gedrag, waardoor de kans op het vertonen van ander grensoverschrijdend gedrag ook afneemt.

Subdoelen

De subdoelen van Ken je grens zijn:

1. Beïnvloeden van attitudes en opvattingen die ten grondslag liggen aan het seksueel grensoverschrijdende gedrag
2. Verbeteren van (interactie)vaardigheden, namelijk:
 - a. Seksuele interactievaardigheden
 - b. Vaardigheden ten aanzien van omgaan met groeps- en/of sociale druk
 - c. Vaardigheden ten aanzien van reguleren van gedrag
3. Versterken van adequate steun en toezicht van ouders

Welke vaardigheden getraind worden, hangt af van de problematiek die samenhangt met het grensoverschrijdende gedrag. De training wordt individueel op maat toegesneden aan de hand van persoonlijke leerdoelen. Deze sluiten aan bij de subdoelen (zie Aanpak: fase 1 'risico- en behoefteanalyse').

Hieronder volgen enkele *voorbeelden* van persoonlijke leerdoelen:

1. Attitudes en opvattingen
 - De jongen herkent de door hem gebruikte goedpraters
 - De jongen herkent de (negatieve) gevolgen van macht en dwang
 - De jongen weet wat gezond (niet grensoverschrijdend) seksueel gedrag is
2. a. Seksuele interactievaardigheden
 - De jongen kan zijn eigen grenzen en die van een ander herkennen.
 - De jongen kan op een respectvolle (niet grensoverschrijdende) manier contact maken met een ander (meisje)
2. b. Vaardigheden ten aanzien van omgaan met groeps- en/of sociale druk
 - De jongen is weerbaar tegen groepsdruk en negatieve sociale druk uit de omgeving
 - De jongen is zich bewust van zijn eigen verantwoordelijkheid bij (het doorbreken of vermijden van grensoverschrijdend) groepsgedrag
2. c. Vaardigheden ten aanzien van reguleren van gedrag
 - De jongen herkent voor hem risicovolle situaties en lichamelijke signalen van stress, zoals opwinding, frustratie of boosheid
 - De jongen denkt na voordat hij tot actie overgaat
3. Steun en toezicht van ouders
 - De jongen ervaart steun en toezicht van mijn ouders
 - Ouders weten hoe zij hun zoon adequaat kunnen ondersteunen

In hoeverre de doelen worden bereikt, wordt gemeten met behulp van vragenlijsten (zie Aanpak).

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Ken je grens wordt individueel en aangeboden en bestaat uit minimaal 10 tot maximaal 15 wekelijkse bijeenkomsten van 1,5 uur en sessies met ouders. De keuze voor het aantal bijeenkomsten is afhankelijk van de te trainen vaardigheden en het leervermogen van de jongen. Dit wordt in kaart gebracht door de trainer aan de hand van beschikbare rapportage en gesprekken met jongen, ouders, verwijzer en risico- en behoeftanalyse bij de start van de training (zie schema criteria bij Programma). Om de doelen te bereiken zijn minimaal 10 bijeenkomsten nodig. De doelgroep vertoont bij aanvang vaak weerstand; het grensoverschrijdende gedrag wordt in eerste instantie vaak ontkend en gebagatelliseerd en veel jongens moeten eerst over een drempel voordat ze zich actief willen en kunnen inzetten voor de training. Ook is een vertrouwensrelatie nodig om open over het gedrag en seksualiteit te praten. Er is dus voldoende tijd nodig in de training om eventuele weerstanden te doorbreken en een vertrouwensvolle werkrelatie op te bouwen. Ouders worden intensiever betrokken wanneer hun zoon 15 jaar of jonger is, weinig (niet-adequaat) toezicht krijgt of wanneer ouders zelf aangeven behoefte te hebben aan extra ondersteuning. Ouders kunnen deelnemen aan maximaal drie sessies. Wanneer meer ouderondersteuning nodig is dan Ken je grens kan voorzien, wordt doorverwezen naar andere hulp.

De trainer houdt bij het maken van afspraken rekening met school- en werktijden van de jongen. Elke bijeenkomst bestaat uit de volgende onderdelen: terugblik, bespreking succethermometer (zie Uitvoering: materialen), introductie werkvorm(en), actieve opdrachten en een afsluiting met de motivatiethermometer, samenvatting (werkboek) en huiswerk. Ouders en/of relevante betrokkenen worden uitgenodigd voor het kennismakingsgesprek tijdens de eerste bijeenkomst en voor het eindgesprek tijdens de laatste bijeenkomst. Ouders nemen deel aan één tot drie ouderbijeenkomsten, parallel aan de training.

Het is belangrijk dat de jongen gemotiveerd is om zijn gedrag te veranderen en deze motivatie behoudt om de training succesvol af te ronden. Vanaf de start van de training heeft de trainer een actieve motiverende benadering van de jongen door onder andere reflectief luisteren, stellen van open vragen en uitnodigen tot veranderingsuitspraken.

In het kader van vertrouwelijkheid bespreekt de trainer bij de start met de jongen afspraken en voorwaarden rond vertrouwelijkheid en geheimhouding. Informatie die de jongen tijdens de training aan de trainer vertelt is in principe vertrouwelijk. Dit is noodzakelijk om een goede relatie met de jongen op te bouwen en is voor de jongen een waarborg om in vertrouwen over het seksueel grensoverschrijdende gedrag en zijn eigen seksualiteit te praten.

De trainer houdt rekening met cultuur-sensitieve aspecten en heeft een open houding in de training. Aandachtspunt voor de trainer daarbij is stereotypering. De trainer bevraagt verschillen én overeenkomsten met betrekking tot wat de jongen (of anderen) vindt op basis van cultuur, religie en opvoeding en waarom hij bepaalde keuzes maakt in relatie tot zijn grensoverschrijdende gedrag.

De training is onderverdeeld in 3 fasen en bestaat uit 6 modules (zie schema):

1. Kennismaking, informatieverzameling en opstellen trainingsplan (Module 1).
2. Trainen van vaardigheden en attitudebeïnvloeding (Module 2 t/m 5).
3. Plan voor de toekomst, evaluatie en afsluiting (Module 6).

Schematische opzet training

Fase	Onderdelen	Werkvormen
1. Kennismaking Informatieverzameling Trainingsplan	Module 1: Kennismaking en probleemverkenning	Vragenlijst (voormeting) 1.1 Kennismaking met elkaar en de training. 1.2 Mijn omgeving. 1.3 Woordgebruik. 1.4 Misstap. 1.5 Weegschaal. 1.6 Kruispunt.
2. Werken aan leerdoelen die positief, aanvaardbaar en grens-respecterend gedrag bevorderen. Trainen van vaardigheden en attitudebeïnvloeding	Module 2 Regels, gendernormen en seksualiteit	2.1 Man of Macho? 2.2 Seks Kwis. 2.3 Omgangsregels. 2.4 Sexy? 2.5 Typisch jongens/typisch meiden? 2.6 Boobytrap.
	Module 3 Signalen en grenzen	3.1 Signalen. 3.2 Gouden seksregels. 3.3 Verboden aan te raken. 3.4 Het perfecte plaatje. 3.5 Flirtexpert. 3.6 Actie Reactie.
	Module 4 Veilig online	4.1 Yes en OKE-Check. 4.2 Veilig online. 4.3 BGRP J M? 4.4 Seks online.
	Module 5 Macht en groepsdruk	5.1 Wat is geweld. 5.2 Macht: wees erop bedacht. 5.3 Time out. 5.4 Doe je mee? 5.5 Jezelf blijven in lastige situaties. 5.6 In de groep.
3. Plan voor de toekomst, evaluatie en afsluiting	Module 6 Evaluatie en toekomst	6.1 Vaders die het weten 6.2 Dubbelcheck (hulpkaart). 6.3 Presentatie. Vragenlijst (nameting)

Parallelsessie(s) ouders Versterken adequate steun	Ouderbijeenkomsten (maximaal 3 + start- en afsluitende bijeenkomst)	1. Programma. 2. Stappenplan. 3. Seksuele opvoeding.
		4.

Inhoud van de interventie

Deelname

Aanmelding van jongens gebeurt via verwijzers (zie Uitvoering). In de praktijk komen 2 vormen voor:

- Deelname op indicatie/verwijzing in vrijwillig kader. De jongen kan bijvoorbeeld door Veilig Thuis of een wijkteam worden verwezen om vrijwillig deel te nemen aan Ken je grens. Ken je grens kan ook worden geïndiceerd door begeleiders van jongens in instellingen voor Jeugd- en Opvoedhulp en justitiële jeugdinrichtingen als onderdeel van het individuele zorg- of begeleidingsplan.
- Verplichte deelname in justitieel kader. De jongen wordt, bijvoorbeeld op advies van de Jeugdbescherming, verplicht tot deelname aan Ken je grens wanneer de interventie binnen het jeugdstrafrecht als maatregel is opgelegd. Dit kan bijvoorbeeld als bijzondere voorwaarde of als module van een gedragsbeïnvloedende maatregel.

Programma

De training wordt op maat aangeboden en sluit aan bij de specifieke kenmerken van de jongen, zoals leerstijl, leervermogen, persoonlijke leerdoelen en psychosociale ontwikkelingsfase met betrekking tot seksualiteit en relatievorming. De werkvormen van het programma zijn afgestemd op de manier van leren van jongens met een gemiddeld tot laag opleidingsniveau, omdat de doelgroep in de meerderheid laagopgeleid is (zie Onderzoek). De duur van het programma varieert van 10 tot 15 bijeenkomsten, afhankelijk van het leervermogen van de jongen en de te trainen vaardigheden. De trainer bepaalt het aantal bijeenkomsten die nodig zijn voor het bereiken van de leerdoelen aan de hand van onderstaande criteria (Checklist voor de trainer: onderdeel Trainingsplan):

10 bijeenkomsten om leerdoelen te bereiken	> 10 bijeenkomsten om leerdoelen te bereiken
Voldoende leervermogen: ▪ vmbo/mbo of hoger	Beperkter leervermogen: ▪ ondergrens IQ-criterium: richtlijn < 85 ▪ speciaal onderwijs
Gemiddelde problematiek: ▪ < 3 aanwezige risicofactoren (zie subdoelen 1, 2a, 2b, 2c indicering Checklist.) en voor de te trainen vaardigheden zijn 10 sessies voldoende	Meer problematiek: ▪ > 4 aanwezige risicofactoren (zie subdoelen 1, 2a, 2b, 2c indicering Checklist) en voor de te trainen vaardigheden zijn > 10 sessies nodig

De training is onderverdeeld in 6 modules met verschillende werkvormen en afwisselende, actieve opdrachten en huiswerkopdrachten. De trainer start altijd met module 1 en eindigt met module 6 (verplicht). De trainer bepaalt op basis van zijn trainingsplan (risico- en behoefteanalyse) welke modules en werkvormen (modules 2 t/m 5) ingezet worden bij de jongere. Dit betekent dat aan de hand van de gesignaleerde problemen met attitudes en vaardigheden wordt besloten welke modules de jongen moet doorlopen en hoe intensief (aantal werkvormen per module). In de werkvormen, keuze van ondersteunend materiaal en de didactische aanwijzingen is rekening gehouden met diversiteit.

In Ken je grens wordt gewerkt aan doelen die seksueel gezond gedrag bevorderen en de kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag verkleinen. Om deze leerdoelen te bereiken wordt in Ken je grens getraind met behulp van de volgende methodieken: het terugvalpreventiemodel (analyse grensoverschrijdende situatie, cognitieve herstructurering en vaardigheidstraining), ouderbegeleiding, psycho-educatie en het Good Lives Model. De analyse van de grensoverschrijdende situatie is het startpunt van de training. Het programma richt zich op diverse motiverende factoren om jongens te motiveren voor gedragsverandering (zie Onderbouwing).

Fase 1. Kennismaking, informatieverzameling en opstellen trainingsplan

Duur: Minimaal 2 bijeenkomsten (maximaal 4)*

Module 1: Kennismaking en probleemverkenning

De training start met een **kennismakingsgesprek** met de jongen, ouder(s) en (eventuele) begeleider. De trainer geeft uitleg over de training en bespreekt wat het programma de jongen (en zijn ouders) kan opleveren. Ouders worden gemotiveerd een ondersteunende rol te gaan vervullen bij de training. De jongen ondertekent een contract met afspraken en regels die gelden voor deelname. Ouders en begeleider verlaten vervolgens de ruimte en de trainer en jongen gaan samen verder. De jongen vult een vragenlijst in (vragenlijst 'Wat jij voelt, denkt en doet') (voormeting). De trainer voert een **risico- en behoeftanalyse** uit om te bepalen welke leerpunten de jongen heeft en van welke beschermende factoren hij kan profiteren en hoeveel bijeenkomsten hiervoor nodig zijn. Hiervoor gebruikt de trainer de 'Checklist voor de trainer', de vragenlijst die de jongen bij aanvang van de training heeft ingevuld en overige informatie die in de eerste fase van de training is verzameld. De omgeving van de jongen wordt in kaart gebracht met de relatieboom of praktischer met 'Wie woont waar'. Met de werkvorm Het Kruispunt maken de jongen en trainer een analyse van de grensoverschrijdende situatie waarin de jongen is beland. Met behulp van stoplichten, verkeersborden, pionnen en hekken op het kruispunt worden de stappen van het risicogedrag gevisualiseerd. De jongen leert dat zijn gedrag is voorafgegaan door een reeks van gedragingen en reacties (bespreking 5 G's: gebeurtenis, gedachten, gevoelens, gedragingen, goedpraters) in een specifieke context van interactie met de ander(en) en wordt zich (meer) bewust van de gevolgen. Deze werkvorm is een terugkerende (gefaseerde) oefening. De trainer maakt tenslotte op basis van zijn analyse een **trainingsplan** met persoonlijke leerdoelen voor de jongen, die aansluiten bij de subdoelen van Ken je grens. De jongen wordt gemotiveerd ook zelf leerdoelen te formuleren.

*) Duur fase 1: voor jongens met een beperkter leervermogen, veel weerstand of die nauwelijks over seksualiteit durven te praten neemt dit onderdeel vaak meer bijeenkomsten in beslag.

Fase 2. Trainen attitudebeïnvloeding en vaardigheden

Duur: Minimaal 6 bijeenkomsten (maximaal 9)

Module 2: Regels, gendernormen en seksualiteit

Module 3: Signalen en grenzen

Module 4: Veilig Online

Module 5: Macht en groepsdruk

Trainen van vaardigheden en attitudebeïnvloeding staat in de tweede fase centraal. De trainer maakt aan de hand van zijn trainingsplan flexibel gebruik van werkvormen uit module 2 t/m 5, waarbij een terugkoppeling wordt gemaakt naar de risicosituaties en leerdoelen van de jongen. De trainer werkt hierbij met de jongen stapsgewijs toe naar het concreet inzetten en toepassen van het geleerde in toekomstige (risico)situaties.

Module 2: Regels, gendernormen en seksualiteit:

Deze module gaat over sociale, maatschappelijke, wettelijke regels en er komen mythes, fabels en feiten rondom seksueel gedrag aan bod. De jongen leert onderscheid te maken tussen geschreven regels (wetten) en ongeschreven regels (normen en waarden) met de werkvorm 'omgangsregels'. Opvattingen die leiden tot misverstanden en grensoverschrijding (zoals dubbele boodschappen over hoe jongens en meisjes zich zouden moeten gedragen) worden uitgedaagd door middel van casuïstiek en stellingen en op basis van nieuw inzicht bijgesteld. Met het herkennen van lichamelijke signalen van opwinding en andere emoties en controle houden (zelfregulatie) wordt geoefend met behulp van REM-gedachten (keuzemomenten STOP-gedrag) in de werkvorm 'boobytrap'

Module 3: Signalen en grenzen:

Deze module gaat over seksuele en sociale interacties en het verschil tussen enerzijds gezond seksueel gedrag en anderzijds grensoverschrijdend gedrag. Hoe kan je de reactie van de ander juist inschatten? De jongen leert via voorbeeldsituaties (filmfragmenten) ja- en nee-signalen (ook non-verbaal) herkennen en dat het belangrijk is op tijd duidelijk te zijn en te checken wat de ander wil. In werkvorm 'signalen' wordt aan de hand van een rollenspel hiermee geoefend waarbij het accent ligt op omgaan met aarzeling en/of afwijzing.

De jongen oefent met herkennen en adequaat reageren op nee-signalen en krijgt hier feedback op. De rollen kunnen ook worden omgedraaid waarbij de trainer als model dient. Hierbij leert de jongen zich beter in de ander te verplaatsen. De jongen oefent met 'de 6-punten check' of flirten, versieren en seks oké is of niet oké. Aan de hand van 'gouden seksregels' leren ze adequate gedragsregels toe te passen. Rollenspellen en tekenopdrachten ('Verboden aan te raken') worden ingezet om wensen en grenzen te herkennen, aan te geven en te verduidelijken in sociale interacties. Ook is er aandacht voor het versterken van het zelfvertrouwen van de jongen waarbij hij nadenkt over zijn ideale partner en wat hij zelf te bieden heeft ('het perfecte plaatje').

Module 4: Veilig online:

In deze module ligt het accent op (interactie)vaardigheden voor veilig online gedrag en op het voorkomen van online grensoverschrijding. De voor- en nadelen van online gedrag rond vriendschap en seksualiteit worden besproken ('Yes & oké check' Hoe herken je online risico's en hoe hou je het veilig? De jongen zoekt bijvoorbeeld naar voor hem belangrijke online tips op de jongerenwebsite sense.info. Ook leert hij onder andere door het bekijken van een interactief filmpje over ongewenste sexting en sociale druk, dat er verschillende keuzemomenten zijn met verschillende gevolgen en dat je het verhaal positief kunt veranderen ('Seks online'). De jongen leert zo wat hij kan doen om de kans op miscommunicatie en het overschrijden van (online) grenzen te verminderen.

Module 5: Macht en groepsdruk:

In deze module leren jongens verschillende vormen van machtsmisbruik en geweld herkennen. Jongens zijn zich er vaak niet van bewust dat dit een rol heeft gespeeld voor of tijdens het grensoverschrijdende gedrag. Door meer inzicht te krijgen in positieve vormen van mannelijkheid en in de werking van sociale druk leren jongens dat het belangrijk is zichzelf te zijn en naar zich zelf te luisteren en adequaat gedrag te kiezen. Dit leren ze onder andere door het spelen van een online quiz en het bekijken van een rap/clip ('Jezelf blijven in lastige situaties' Het nemen van individuele verantwoordelijkheid en vergroten van weerbaarheid tegen groepsdruk wordt onder andere geoefend door het inventariseren van adequate reacties en deze te oefenen met een terugkoppeling naar het eigen grensoverschrijdende gedrag.

Fase 3: Plan voor de toekomst, evaluatie en afsluiting

Tijdsduur: 2 bijeenkomsten

Module 6: Evaluatie en toekomst

In de laatste fase wordt een plan voor de toekomst gemaakt om de kans op terugval verder te verkleinen. Deze fase staat in het teken van evalueren, samenvatten ('Vaders die het weten'), extra oefenen en nazorg. De training wordt tijdens de laatste bijeenkomst symbolisch afgesloten met een presentatie van het geleerde (in de vorm van een poster, rap/songtekst, gedicht of met Het Kruispunt) in bijzijn van ouders en begeleider en door het overhandigen van een certificaat aan de jongen. Evaluatieformulieren en vragenlijst voor de nameting worden ingevuld. De eindbeoordeling (positief of negatief) wordt door de trainer gebaseerd op beoordeling van behaalde leerdoelen en het nagekomen zijn van de afspraken die gelden voor Ken je grens.

Ouderbijeenkomsten

Bij de start van de training worden ouders door de trainer actief benaderd en gestimuleerd een positieve houding aan te nemen ten aanzien van de training en hun zoon hierbij adequaat te ondersteunen. Aan ouders wordt uitgelegd hoe hun houding ten aanzien van Ken je grens de kans van slagen kan beïnvloeden en welke voordelen dit voor hen en voor de jongen kan opleveren. Naast dat ouders worden uitgenodigd voor het start- en eindgesprek van de training kunnen zij deelnemen aan maximaal drie ouderbijeenkomsten parallel aan de training. Vooral ouders met een zoon van 15 jaar of jonger en die moeite hebben met monitoring en ondersteuning van hun zoon, worden extra gemotiveerd voor deelname om daarmee adequate steun te versterken. Wanneer meer ondersteuning nodig is dan Ken je grens kan bieden, wordt doorverwezen naar andere hulp. In de ouderbijeenkomsten worden opvoedingsstrategieën (invloed en gevolgen van keuze en manier van opvoeden) besproken en (communicatie-)vaardigheden aangeleerd. Dit gebeurt bijvoorbeeld via een rollenspel waarin ouders specifieke situaties moeten oefenen of als huiswerk waarbij ouders dit thuis in de praktijk moeten toepassen. Ze worden hierbij gestimuleerd om voorwaarden te scheppen voor een betere communicatie en betrokken verstandhouding met hun zoon. Zo is er aandacht voor interesse tonen in hun

zoon, bijvoorbeeld door het stellen van open vragen, voor complimenteren, voor belonen van positief gedrag, voor serieus nemen van de mening van hun zoon en het maken van gezamenlijke afspraken. Ouders worden gestimuleerd hun kind te steunen door bijvoorbeeld te helpen met alledaagse praktische dingen (bijvoorbeeld huiswerk), of hulp te bieden bij sociale problemen (bijvoorbeeld bemiddelen, of helpen oplossen van een conflict). Verder is er aandacht voor de seksuele opvoeding, hoe in het gezin met seksualiteit (en het delict) wordt omgegaan (bespreekbaarheid, openheid, taboes, e.d.) en hoe ouders het risicogedrag van hun zoon adequaat kunnen hanteren en bijsturen. Dit gebeurt door informatieoverdracht, motiverende gespreksvoering, interactieve uitwisseling met ruimte voor oefenen van vaardigheden. Als de mogelijkheden om ouders/opvoeders te betrekken beperkt zijn, bijvoorbeeld vanwege te veel problemen in de thuissituatie, dan wordt een alternatief gezocht om de jongen te ondersteunen tijdens de training in de vorm van een mentor of begeleider. De praktijk laat echter zien dat de meeste ouders deelnemen. Uit registratiegegevens blijkt dat van de 3 deelnemers die tot nu toe aan Ken je grens deelnamen, alle ouders deelnamen. De procesevaluatie van Respect Limits liet zien dat de ouders van 40 van de 46 jongens deelnamen.

Nazorg en afstemming

Ouders/opvoeders of andere relevante betrokkenen krijgen het advies hun steunende rol voort te zetten na afloop van de training. Indien nodig geeft de trainer in zijn eindrapportage een advies voor nazorg. Dit kan plaatsvinden in aanvullende begeleiding vanuit de jeugdbescherming of door inbedding binnen andere hulp of maatregelen. De trainer geeft inhoudelijk advies over de nog aanwezige risicofactoren die niet (of niet afdoende) in de training konden worden aangepakt en in een dergelijk aanvullend begeleidingstraject behandeld kunnen worden.

Evaluatie

Om te bepalen of deelnemers vooruit zijn gegaan op de doelen waarop Ken je grens zich richt, wordt een voor- en nameting gedaan door middel van een vragenlijst die jongens zelf invullen (Vragenlijst 'Wat jij voelt, denkt en doet'). De antwoorden die de jongen invult bij aanvang van de training, gebruikt de trainer bij zijn risico- en behoefteanalyse. De trainer beoordeelt in de 'Checklist voor de trainer' op verschillende momenten een aantal kenmerken van de jongen en evalueert of persoonlijke leerdoelen zijn behaald. Jongen en ouders vullen ook een evaluatieformulier in over de training. In Ken je grens wordt eenzelfde evaluatiemethode gehanteerd zoals Rutgers eerder inzette bij de uitvoering van Respect Limits.

2. Uitvoering

Materialen

Het materiaal van Ken je grens bestaat uit een handleiding met daarin de onderbouwing van de training en een beschrijving van alle bijeenkomsten, inclusief ouderbijeenkomsten. Elke deelnemer krijgt bij de start van de training een werkboek van de trainer waarin hij werkbladen en aantekeningen kan bewaren. De laatste bijeenkomst bevat een evaluatieformulier waarop de deelnemer kan aangeven wat hij van Ken je grens vond. Verder staan op de bijbehorende usb-stick voor trainers:

- Werkbladen en verwijzingen naar beeldfragmenten die gebruikt worden bij opdrachten. Inclusief:
 - Invulblad Motivatiethermometer: wekelijkse meting naar motivatie, in te vullen door deelnemer aan einde van elke bijeenkomst.
 - Invulblad Succesthermometer; wekelijkse meting naar omgaan met (eventuele) risico- of lastige situaties, in te vullen door deelnemer bij aanvang bijeenkomsten.
- Modelcertificaat deelnemer.
- Wervingsfolder voor verwijzers.
- Afsprakenformulier (aanwezigheidslijst) ten behoeve van verantwoording verwijzer.
- Contract deelnemer met afspraken en regels.
- Format eindverslag ten behoeve van verwijzer.
- Vragenlijst voor jongen 'Wat jij voelt, denkt en doet' voor een voor- en nameting, om te onderzoeken of de programmadoelen zijn bereikt. Deze vragenlijst meet attitudes ten opzichte van seksuele dwang, zelfregulatie, seksuele interactiecompetentie, ervaren steun van ouders/opvoeders en sociale wenselijkheid.
- Checklist voor de trainer. De trainer registreert hiermee op verschillende momenten in de training informatie over de deelnemer en de training, zoals opstellen trainingsplan en evaluatie behaalde leerdoelen).

Trainers dienen de checklist voor de trainer, ingevulde vragenlijsten en evaluatieformulieren te retourneren aan Rutgers ten behoeve van registratie/onderzoek.

Locatie en type organisatie

Ken je grens wordt uitgevoerd in heel Nederland door trainers die door Rutgers zijn geschoold. Zij voeren Ken je grens uit als freelancer, in opdracht van Rutgers. De trainingspool wordt in 2020 uitgebreid met trainers die na scholing vanuit hun eigen organisatie (zoals organisaties voor Jeugd- en opvoedhulp en ambulante forensische zorg Ken je grens kunnen verzorgen).

Trainers zijn hbo-geschoolde professionals (of vergelijkbaar niveau) met relevante ervaring in het werken met de doelgroep jongens. Trainers beschikken over basiskennis van de psychoseksuele ontwikkeling en specifieke ontwikkelingsproblematiek van kwetsbare jongeren en hebben ervaring met het bespreekbaar maken van seksualiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag bij de doelgroep. Een andere belangrijke vereiste is dat trainers ervaring en/of affiniteit hebben met intercultureel werken bij jongeren en basiskennis over culturele en religieuze opvattingen over seksualiteit en relaties. Ook hebben zij kennis van de uitgangspunten van motiverende gespreksvoering.

Om Ken je grens uit te kunnen voeren zoals beschreven en bedoeld, zijn professionals verplicht een driedaagse training te volgen. Deze training wordt gegeven door Rutgers. De doelen van de training zijn als volgt. De trainer:

- kent de theoretische uitgangspunten, doelstellingen, inhoud en werkwijze van Ken je grens en onderschrijft deze;
- voert de werkvormen en opdrachten uit zoals is beschreven in de programmahandleiding;
- draagt zorg voor het stellen van haalbare leerdoelen die in relatie staan met vermindering van de kans op seksuele grensoverschrijding;
- herkent specifieke problematiek van de doelgroep en kan hierop adequaat reageren;
- is in staat seksualiteit en seksuele grensoverschrijding adequaat te bespreken met de doelgroep, rekening houdend met diversiteit (waaronder culturele, religieuze achtergrond) en draagt zorg voor de juiste condities rond vertrouwelijkheid en geheimhouding;

- weet de relevante elementen van motiverende gespreksvoering toe te passen in het programma;
- is zich bewust van de eigen waarden en normen over seksualiteit en hoe deze de begeleiding kunnen beïnvloeden, en weet hier op professionele wijze mee om te gaan;
- kan op adequate en actieve wijze ouders/opvoeders en andere relevante betrokkenen betrekken in de training ter ondersteuning van de deelnemer.

Kwaliteitsbewaking

Trainingslicentie. De opleiding van trainers wordt afgesloten met een vaardigheidstoets. Met deze toets wordt de cursist beoordeeld op toepassing van de methodiek en werkvormen conform beoogde werkwijze. De cursist krijgt de opdracht om door middel van een rollenspel met een acteur een praktijksituatie (casus) uit te voeren en ontvangt hierbij enkele instructies van de opleider. De cursist past hierbij een werkvorm toe uit de programmahandleiding. Deze toets is een belangrijk onderdeel bij de eindbeoordeling voor het verkrijgen van een trainingslicentie voor Ken je grens, naast trainersvaardigheden, inzet en zelfstudie.

Intervisie- en supervisie. Gecertificeerde trainers volgen jaarlijks een (verplichte) intervisie- en terugkombijeenkomst ter behoud van hun licentie. Daarnaast kunnen trainers supervisie en consultatie aanvragen bij Rutgers.

Monitoren. Ken je grens wordt gemonitord met behulp van diverse gestandaardiseerde vragenlijsten:

- de trainer vult op meerdere momenten een checklist in om de kenmerken van de jongen te beoordelen en om te meten in hoeverre de programmadoelen worden bereikt;
- de jongen vult aan het begin en eind van de training een vragenlijst in om te meten in hoeverre hij vooruit is gegaan op de programmadoelen;
- de jongen vult elke bijeenkomst de Motivatiethermometer in, om zijn motivatie te meten;
- de jongen vult elke bijeenkomst de Succesthermometer in, om zijn omgang met risico- of lastige situaties te meten en hoe hij daar mee is omgegaan;
- de jongen en zijn ouders/opvoeders vullen na afloop van de training een evaluatieformulier in.

Randvoorwaarden

Voor een optimale uitvoering is het belangrijk dat:

- de verwijzer relevante gegevens (rapportage) over de jongen en het grensoverschrijdende gedrag overdraagt aan de trainer;
- de ruimte voldoende privacy biedt en zich bevindt in een openbaar gebouw, dus bijvoorbeeld niet bij de jongen thuis;
- de trainer vooraf checkt of het volgende aanwezig is in de trainingsruimte: internetverbinding, flip-over, tafel en stoelen en voldoende ruimte om te kunnen oefenen.

Implementatie

De implementatie van Ken je grens kent de volgende onderdelen:

Verspreiding en adoptie:

- Rutgers houdt het (jeugd)zorgnetwerk op de hoogte van ontwikkelingen en trainingsdata omtrent Ken je grens.
- Rutgers brengt de training actief en motiverend onder de aandacht bij haar netwerkpartners en verwijzers, zoals Veilig Thuis, Openbaar Ministerie, politie, Jeugdbescherming, Stichting Halt, scholen en gemeenten. Dit gebeurt door presentaties op overleggen (bijvoorbeeld Arrondissementaal platform jeugdcriminaliteit, APJ) en studiedagen/congressen. Naar verwachting heeft erkenning van Ken je grens een positieve invloed op advisering van de interventie in justitieel kader, omdat justitiële verwijzers bij voorkeur erkende interventies adviseren. Na erkenning wordt actiever ingezet op uitbreiding van implementatieactiviteiten, zoals het informeren van Pro-Justitia rapporteurs (NIFP) en de Raad voor de Kinderbescherming.
- Bekendheid van Ken je grens wordt verder vergroot via de reguliere kanalen van Rutgers en samenwerkingspartners, waarvan de belangrijkste zijn: rutgers.nl, seksindepriktijk.nl en act4respect.nl.

Uitvoering en borging:

- Professionals die Ken je grens binnen hun eigen organisatie willen uitvoeren, hebben daarvoor een trainingslicentie behaald en dienen die ook te behouden. Jaarlijks wordt een terugkombijeenkomst georganiseerd voor professionals die met het programma werken.
- Organisaties die Ken je Grens in willen zetten, dienen vooraf in veel gevallen afspraken te maken met gemeenten of met teams zorgbemiddeling binnen de eigen organisatie. Het creëren van draagvlak en motivatie van derden is dan nodig om het aanbieden van Ken je grens (financieel) mogelijk te maken. Gemeenten worden op de hoogte gebracht van het aanbod en gemotiveerd om dit te ondersteunen. Rutgers biedt daarbij ondersteuning door zorg te dragen voor informatiefolders en factsheets over Ken je grens met recente onderzoeksgegevens over seksueel grensoverschrijdend gedrag om het belang van de inzet van Ken je grens te ondersteunen.
- De inbedding van Ken je grens in het beleid op seksualiteit (en seksueel grensoverschrijdend gedrag) van de organisatie draagt bij aan de kwaliteit van de uitvoering. Deze inbedding betreft alle lagen in de organisatie, niet alleen het uitvoerende niveau. De betrokkenheid van bestuurs- en managementniveau is van belang als formele legitimering van de activiteiten en voor facilitering van en de sturing op de uitvoering en afstemming met andere activiteiten. Er moet voldoende draagvlak zijn binnen de organisatie voor implementatie van Ken je grens en training van medewerkers. Rutgers biedt ondersteuning bij het geven van (begeleide) intervisie en supervisie op het thema en heeft handvatten beschreven voor beleid; zie de brochure 'Seksualiteitsbeleid of struisvogelpolitiek? Model voor visie en beleid op seksualiteit, relaties en omgangsvormen 12+ voor de residentiële jeugdzorg' (Rutgers 2012). Dit wordt onder de aandacht gebracht.

Kosten

- Materiële kosten:
 - De kosten voor de driedaagse training bedragen per persoon (inclusief deelnemersmateriaal waaronder de handleiding van Ken je grens): € 595,-.
 - De kosten voor de jaarlijkse intervisie/terugkomdag van één dagdeel bedragen per persoon € 95,-.
- Personele kosten:
 - Voor de driedaagse training (inclusief zelfstudie) moet per persoon uitgegaan worden van **28 uur**.
 - Voor de intervisie/terugkombijeenkomst moet per persoon uitgegaan worden van **4 uur**
 - Voor de uitvoering van Ken je grens wordt uitgegaan van: **20 tot 35 uur**.
 - Vooroverleg verwijzer selectie deelnemer (indien van toepassing): 1 uur
 - Uitvoering bijeenkomsten:
 - Variant 10 bijeenkomsten x 1,5 uur + 0,5 uur voorbereiding = 20 uur
 - Variant 15 bijeenkomsten x 1,5 uur + 0,5 uur voorbereiding = 30 uur
 - Ouderbijeenkomsten maximaal 3 à 1 uur + 0,5 voorbereiding = 4,5 uur

3. Onderbouwing

Probleem

Voor alle verschillende vormen en situaties van seksueel gedrag waarbij geen sprake is van wederzijdse toestemming, vrijwilligheid en gelijkwaardigheid spreken we van seksuele grensoverschrijding. Het gedrag is strafbaar (een zedendelict) wanneer seksuele handelingen worden verricht met geweld of dreigen met geweld (aanranding of verkrachting), het slachtoffer onder de 12 jaar is, of wanneer het slachtoffer onmachtig of bewusteloos is of een stoornis heeft. Voorbeelden van seksuele grensoverschrijding in brede zin zijn ongewenste aanrakingen, ongewenste seks via de webcam, seksueel binnendringen met geweld of het afdwingen van seksuele handelingen zoals orale bevrediging en binnendringen met vingers.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt vaak voor. In Nederland krijgt ruim de helft van de vrouwen en bijna een vijfde van de mannen te maken met seksuele handelingen tegen de wil (De Graaf & Wijsen, 2017). Uit recent onderzoek onder jongeren van 12 tot 25 jaar blijkt dat 14% van de meisjes en 3% van de jongens ooit seksueel geweld heeft meegemaakt (De Graaf et al. 2017). Een internationaal review toont cijfers van 11 tot 27% voor meisjes en van 5 tot 17% voor jongens in de VS en van 11 tot 21% voor meisjes en van 3 tot 13% voor jongens in Europa (Littleton et al., 2018).

In veel gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn dader en slachtoffer bekenden van elkaar, zoals klas- of buurtgenoten (De Haas, 2012). Plegers zijn meestal jongens en mannen (De Haas, 2012; Nationaal Rapporteur, 2014). Van de volwassen plegers pleegde tot de helft voor het eerst misbruik als minderjarige (Pullman & Seto, 2012; Walker, McGovern, Poey & Otis, 2004).

Ook online seksueel grensoverschrijdend gedrag komt steeds vaker voor. Een voorbeeld is ongewenste sexting, het zonder instemming verspreiden van seksueel getinte foto's of filmpjes (Hasebrink, Görzig, Haddon, Kalmus & Livingstone, 2011). In totaal heeft 14% van de meisjes en 6% van de jongens tussen 12 en 25 jaar in Nederland een negatieve ervaring gehad met sexting (De Graaf et al., 2017). Een internationale review laat prevalentiecijfers in westerse landen zien van 2 tot 32% voor slachtofferschap en 3 tot 24% voor plegerschap, waarbij jongens vaker pleger zijn dan vrouwen (Walker & Sleath, 2017). Een andere internationale review naar sexting onder jongeren toont een gemiddeld prevalentiecijfer van 12% voor het zonder toestemming doorsturen van een 'sext' van een ander en 8% voor het hebben meegemaakt dat een ander zonder toestemming jouw 'sext' doorstuurde (Madigan, Ly, Rash, Van Ouytsel & Temple, 2018).

Het meemaken van seksuele grensoverschrijding kan lichamelijke, geestelijke en emotionele gevolgen hebben, zoals gevoelens van angst, verdriet en schaamte en, in ernstige gevallen, posttraumatisch stresssyndroom, middelengebruik en depressie (Van Berlo & Mooren, 2009). Slachtoffers hebben een aanzienlijke kans op revictimisatie (Walker, Freud, Ellis, Fraine & Wilson, 2019). Ook voor de jeugdige pleger zelf kan een veroordeling voor een zedendelict vervelende (maatschappelijke) gevolgen hebben. Jongeren met een veroordeling komen vaak niet in aanmerking voor de verplichte Verklaring Omtrent Gedrag wanneer ze willen werken of stage willen lopen in beroepen waarin sprake is van een afhankelijkheidsrelatie, terwijl het hebben van werk een beschermende factor is voor het plegen van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag (Van den Berg, Bijleveld & Hendriks, 2015). Deze maatregel geldt voor alle zedendelinquenten, ongeacht de zwaarte van het delict en de kans op herhaling; dus ook voor een jongere die ondoordacht handelt en een seksueel getinte foto doorstuurt naar zijn vrienden. Deze mogelijke negatieve gevolgen worden ook meegewogen in de jeugd(straf)keten bij de keuze voor afdoening, waardoor, wanneer mogelijk, preventieve afdoening eerder in beeld komt.

Gezien de mogelijk ernstige impact en gevolgen voor slachtoffers en hun sociale omgeving, is het van belang dat herhaling van seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt voorkomen. Hoewel de zedenrecidivekans bij de doelgroep relatief laag is, moet het voorkomen van nieuwe slachtoffers voorop staan. De beperking van een groot *dark number* (door lage aangiftebereidheid) in recidiveonderzoeken benadrukt dat we bij recidivecijfers in deze groep voorzichtigheid moeten betrachten (De Haas et al., 2015). Zo bleek dat slechts 4% van de mannen en 11% van de vrouwen aangifte doet van meegemaakt seksueel geweld (De Graaf & Wijsen, 2017). Met Ken je grens kan een passende en vroegtijdige reactie gegeven worden aan jeugdige plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Omdat Ken je grens zowel in justitieel als vrijwillig kader

kan worden ingezet, kunnen meer jongens (sneller) instromen in deze interventie. Dit biedt jongeren die nog in ontwikkeling zijn, een kans om te leren van hun fouten.

Oorzaken

Het plegen van (online) seksueel grensoverschrijdend gedrag hangt samen met meerdere statische en dynamische factoren. Er is nooit sprake van één aanwijsbare oorzaak, maar van een samenspel tussen factoren die op een bepaald moment in een specifieke context tijdens de interactie met een ander tot uiting komen. De **statische factoren** zijn eerdere veroordelingen, seksuele delicten tegen meer dan een slachtoffer, seksuele delicten tegen een onbekende, sociale isolatie en eerdere onafgemaakte behandeling (Worling & Langstrom, 2006). Ken je Grens richt zich niet op deze statische factoren, omdat deze verwerkt zijn in de exclusiecriteria.

Dynamische factoren zijn delictondersteunende opvattingen opvatting en attitudes, lage seksuele interactiecompetentie, beperkte vaardigheden voor omgaan met groepsdruk en/of andere vormen van sociale beïnvloeding, problemen met het reguleren van gedrag en onvoldoende steun, toezicht en controle van ouders/opvoeders. Aangezien Ken je grens zich alleen op deze dynamische factoren richt, eze werken we deze hieronder verder uit.

Delictondersteunende opvattingen en attitudes op het gebied van seksualiteit, sekserollen en seksueel grensoverschrijdend gedrag spelen een belangrijke rol bij het plegen van zowel offline (De Bruin, Burrie & Van Wel, 2006; De Graaf, Meijer, Poelman & Vanweesenbeeck, 2005; DeGue, DiLillo & Scalora, 2010; Kuyper, De Wit, Adam, Woertman & Van Berlo, 2010; Maxwell, Robinson & Post, 2003; Vanwesenbeeck, Van Zessen, Ingham, Jaramazovič & Stevens, 1999;) als online (Lee, Moak & Walker, 2016; Morelli, Bianchi, Baiocco, Pezzuti & Chirumbolo, 2016) seksueel grensoverschrijdend gedrag. Voorbeelden zijn het minimaliseren of bagatelliseren van dergelijke gedrag, het hebben van misvattingen of negatieve, stereotiepe opvattingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid en dwang tegenover meisjes/vrouwen, het hanteren van een dubbele moraal en het accepteren van mythes over seks.

Lage seksuele interactiecompetentie hangt samen met het uitvoeren van seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksuele dwang (De Graaf et al., 2005). Het wordt gedefinieerd als het geheel aan vaardigheden, gevoeligheden en strategieën die nodig zijn om seksueel contacten prettig, veilig en gelijkwaardig te maken (Vanwesenbeeck et al., 1999). Een gebrekkige seksuele interactiecompetentie uit zich bijvoorbeeld in het niet goed kunnen aanvoelen en respecteren van de grenzen van een ander, de eigen wensen en grenzen niet kennen en kenbaar maken, niet in staat zijn om adequaat te reageren op signalen van de ander en niet van eerdere ervaringen leren. Voor sommige jongeren is de online context te complex, waardoor wensen en grenzen onvoldoende worden geuit en gecheckt. Onervarenheid en groepsdruk kunnen hierbij een rol spelen.

Beperkte vaardigheden voor omgaan met groepsdruk en/of andere vormen van sociale beïnvloeding zijn gerelateerd aan het vertonen van offline (De Bruin et al., 2006; Höing, Jonker & Van Berlo, 2010; Krahé, 1998) en online (Lee, Crofts, McGovern & Milivojevic, 2015; Lee et al., 2016) seksueel grensoverschrijdend gedrag. Hieronder valt het niet weerbaar zijn tegen groepsdruk, bijvoorbeeld als gevolg van niet jezelf (durven) zijn of snel beïnvloedbaar zijn voor normen, attitudes en gedrag vanuit de omgeving.

Problemen met het reguleren van gedrag zijn een risicofactor voor het plegen van offline (Krahé, 1998) en online (DeGue et al., 2016) seksueel grensoverschrijdend gedrag. Wil een ander iets niet, dan moet iemand in staat zijn het eigen gedrag in te houden. Problemen uiten zich bijvoorbeeld in impulsief gedrag, waarbij niet wordt nagedacht over de gevolgen op de lange termijn, in agressie of in niet goed beheersen van seksuele spanning of frustratie. In de online context kan dit een nog grotere rol spelen, omdat online communicatie heel snel gaat.

Onvoldoende steun, toezicht en controle van ouders/opvoeders hangt samen met het plegen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, terwijl een warm gezinsklimaat waarin ouders adequate steun, toezicht en controle geven aan de jongen kan bijdragen aan het verkleinen van de kans dat de jongen opnieuw in de problemen komt (De Bruijn et al., 2006; De Graaf, 2005; Keijsers, 2010). Op een vragende/belangstellende

manier met hun kind communiceren over online mediagebruik en wederzijdse gesprekken voeren hangt samen met minder ongewenste sexting en meer negatieve attitudes over sexting van de jongeren (Kliksafe, 2017).

Aan te pakken factoren

Ken je grens richt zich op het aanpakken van de volgende dynamische factoren om herhaling van het plegen van seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen:

- Delictondersteunende attitudes en opvattingen;
- Vaardigheden:
 - Seksuele interactievaardigheden;
 - Omgang met groeps- en/of sociale druk;
 - Regulatie van eigen gedrag;
- Steun en betrokkenheid van ouders.

Verantwoording

Ken je grens maakt gebruik van overkoepelende methodieken: terugvalpreventie, ouderbegeleiding, psycho-educatie en het Good Lives Model. Binnen het terugvalpreventiemodel komen diverse specifieke methodieken aan bod die effectief zijn gebleken voor het veranderen van attitudes en vaardigheden. Daarnaast richt het programma zich op diverse motiverende factoren voor gedragsverandering.

Terugvalpreventie

Het terugvalpreventiemodel is een cognitief-gedragstherapeutische benadering waarbij alternatieve reacties op risicovolle situaties worden aangeleerd (Andrews & Bonta, 2010). Uit meta-analyses blijkt dat cognitieve gedragstherapie effectief is voor het terugdringen van recidive bij jeugdige zedendelinquenten (Lösel, & Schmucker, 2005; Walker et al., 2004) en dat terugvalpreventie samenhangt met een daling van recidivecijfers bij jeugdige (zedend)delinquenten (Dowden, Antonowicz, & Andrews, 2003). Het terugvalpreventiemodel maakt gebruik van delictanalyse, cognitieve herstructurering en vaardigheidstraining.

- *Delictanalyse.* Om herhaling van seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen, beschrijft de jongen zijn terugvalproces, oftewel delictketen. De jongen leert hoe hij risicosituaties kan herkennen en hoe hij kan kiezen voor alternatief gedrag in plaats van delictgedrag. Hij leert signalen en grenzen bij zichzelf en de ander herkennen en hierop adequaat reageren.
- *Cognitieve herstructurering.* Als het delict-scenario duidelijk is, worden aan de hand van cognitieve herstructurering disfunctionele gedachten van de jongen uitgedaagd en vervangen door meer realistische gedachten. Om gedachten en attitudes te veranderen is het belangrijk in te gaan op gepercipieerde voor- en nadelen ten aanzien van een bepaald attitudeobject, bijvoorbeeld door het geven van feedback via het corrigeren van foute veronderstellingen over voor- en nadelen of het versterken van (juiste) bestaande veronderstellingen over voor- en nadelen (Brug, Van Assema & Lechner, 2010; Kazdin, 2008). Ook het aanzetten tot zelfevaluatie, om zo bijvoorbeeld bewust te worden van eigen ongezonde gewoonten, is een manier om attitudes te veranderen (Brug et al., 2010; Bartholomew, Parcel, Kok, Gottlieb, Fernández, 2011). Ook kunnen ongewenste attitudes worden veranderd door een perspectief van een ander aan te nemen (shifting perspective) (Batson, Chang & Ryan, 2002). Uit onderzoek over seksueel risicogedrag is bekend dat dit relevante methodieken van gedragsverandering zijn. In Ken je grens worden disfunctionele gedachten en inzichten van de jongen uitgedaagd en wordt inzicht in de negatieve gevolgen van grensoverschrijdende gedrag vergroot door bijvoorbeeld werkvormen waarin de trainer feiten, fabels en meningen bespreekt. Jongens leren een ander perspectief aan te nemen door filmfragmenten te kijken waarbij een situatie vanuit verschillende perspectieven wordt belicht. Door deze perspectiefwisseling worden opvattingen die leiden tot misverstanden en grensoverschrijdend gedrag uitgedaagd en op basis van nieuw inzicht bijgesteld.
- *Vaardigheidstraining.* Jongens krijgen vaardigheidstraining om hun seksuele interactiecompetentie te verbeteren, zelfregulatie te bevorderen en adequaat te leren omgaan met groeps- en sociale druk. Om vaardigheden te stimuleren, is het belangrijk om mensen actief het gedrag te laten uitproberen en om anderen het gedrag te zien voordoen (Brug et al., 2010). Geschikte methoden hiervoor zijn

guided practice, waarbij iemand het gedrag uitprobeert en daar feedback op krijgt, en modeling, waarbij iemand een ander observeert die het gedrag voor doet (Bartholomew et al., 2011). Ken je grens bevat opdrachten waarin gedrag geoefend wordt en waarin de jongen gestimuleerd wordt te reflecteren op zijn gedrag in relatie tot hun grensoverschrijdende gedrag. Naast zelf oefenen wordt gebruik gemaakt van rolmodellen, bijvoorbeeld via filmfragmenten of educatieve games. Ook leert de jongen signalen en stappen tot gewenst gedrag herkennen, waarbij hij oefent om dit gedrag te bereiken.

Ouderbegeleiding

Interventies waarbij ouders worden betrokken zijn effectiever dan interventies die alleen zijn gericht op de jongere en zijn delict (Worling, 2002). Een koud gezinsklimaat (weinig affectie, weinig monitoring) hangt samen met het uitoefenen van seksuele dwang (De Graaf et al., 2005). In een warm gezinsklimaat bieden ouders steun aan hun kind, zijn zij betrokken, tonen ze interesse in wat hem bezighoudt en zijn ze op de hoogte van de dagelijkse bezigheden van hun zoon en waar hij is op momenten dat hij niet thuis is. In Ken je grens krijgen ouders tijdens de gesprekken en ouderbijeenkomsten concrete handvatten aangeboden met betrekking tot steun, monitoren en controle. Hierbij wordt gebruik gemaakt van motiverende gespreksvoering en psycho-educatie (zie hieronder).

Psycho-educatie

Psycho-educatie is een educatieve aanpak om kennis, vaardigheden en attitudes aan te leren aan een individu of groep. Het belang ervan rond preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag komt vaak terug in aanbevelingen (Frans, De Wilde, Janssens, Van Berlo & Storms, 2016). Psycho-educatie wordt in Ken je grens gebruikt om het inzicht van de jongen te vergroten. Voor cognitieve herstructurering heeft de jongen bijvoorbeeld kennis en inzicht nodig in verschillende opvattingen over seksualiteit, sekserollen en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Met deze kennis is de jongen beter voorbereid op attitudeverandering of op het leren van gedragsalternatieven in risicosituaties.

Good Lives Model

Volgens het Good Lives Model (Ward, 2002) is het bij voorkomen van recidive van grensoverschrijdend gedrag vooral van belang beschermende factoren te versterken in plaats van risicofactoren terug te dringen. De nadruk ligt op het bevorderen van het welzijn door te werken aan positieve levensdoelen. In Ken je grens worden beschermende factoren versterkt door te werken aan ouderondersteuning en door seksueel gezond gedrag en interpersoonlijke vaardigheden te ontwikkelen. Hiermee wordt bijvoorbeeld het aanknopen en onderhouden van stabiele intieme relaties bevorderd.

Motivatie

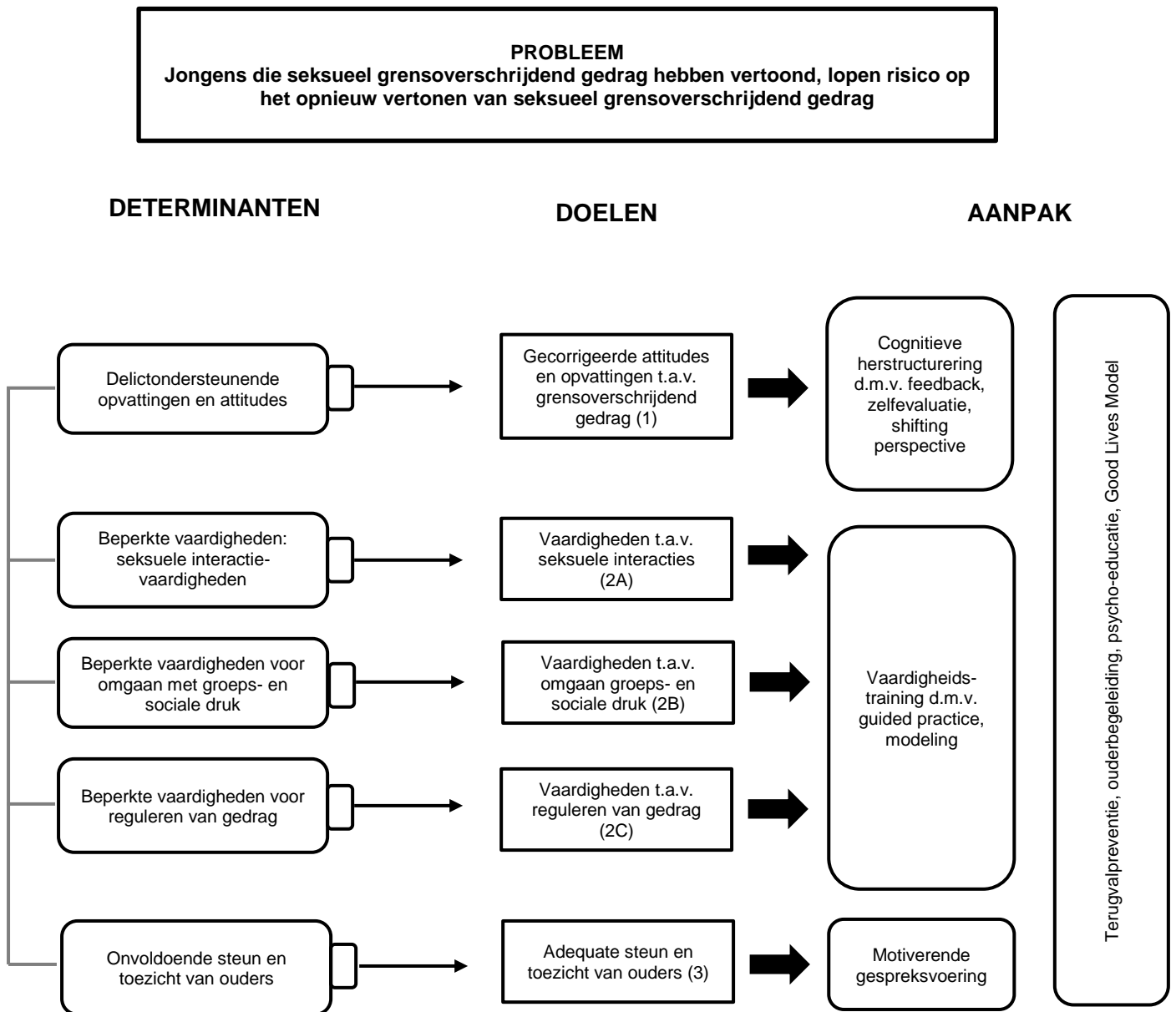
Gebrek aan bereidheid tot deelname aan een gedragsinterventie is een belangrijke risicofactor voor recidive (Worling & Långström, 2006). Ken je grens zet diverse effectieve strategieën in voor het (blijvend) motiveren van jongens zodat zij de training positief afronden.

- **Vertrouwensvolle relatie opbouwen**, bijvoorbeeld door afspraken rond vertrouwelijkheid en geheimhouding vooraf door te spreken. Een veilige en vertrouwelijke leeromgeving vormt de basis voor een goede werkrelatie. In principe is alles wat de jongen aan de trainer vertelt vertrouwelijk. Dit kan de drempel verlagen om open over het delict en de eigen seksualiteit te durven praten. Ook de persoonlijke aandacht van een individuele training kan de vertrouwensrelatie ten goede komen en de drempel verlagen om intieme zaken te bespreken.
- **Leerdoelen sluiten aan bij intenties deelnemer**. Leerdoelen die overeenkomen met intrinsieke interesses worden vaker behaald dan doelen voortkomend uit externe belangen (Koestner, Lekes, Powers & Chicoine, 2002). In Ken je grens wordt de jongen gestimuleerd zelf doelen te formuleren die hij wil bereiken en deze eigen inbreng wordt op een positieve manier bekrachtigd.
- **Motiverende gespreksvoering** is een empathische, directieve, persoonsgerichte gespreksstijl waarbij gedragsverandering wordt bevorderd door ambivalentie ten opzichte van verandering te helpen verhelderen en oplossen (Miller & Rollnick, 2002). De trainer maakt gebruik van reflectief luisteren en open vragen. Motiverende gespreksvoering is succesvol gebleken in het verminderen van problematisch gedrag en bevorderen van gezond gedrag (Miller & Rose, 2009) en bij mensen met

weerstand ten opzichte van gedragsverandering (Patel, Lambie & Muenzenmeyer Glover, 2008), wat bij veel jeugdige zedendelinquenten voorkomt (Patel et al., 2008).

- **Doorbreken van weerstanden, ontkenning en minimalisaties**, wat bij jeugdige plegers van seksuele grensoverschrijding vaak voorkomt. Loslaten van ontkenning is vaak een geleidelijk proces, dat gepaard gaat met angst voor de consequenties. In die zin is het vaak ambivalent. Ambivalentie biedt mogelijkheden voor gedragsverandering (Lord & Williams, 2004). In Ken je grens gaat de trainer in op inconsistenties tussen gedrag en waarden, laat hij de jongen de balans opmaken tussen voor- en nadelen van huidig gedrag en biedt hij gedragsalternatieven aan.
- **Positieve bekrachtiging van gedragsveranderingen**. In Ken je grens hebben jongens telkens kleine succeservaringen doordat ze gerichte opdrachten krijgen waarbij stapsgewijs concrete doelen gerealiseerd worden en doordat de trainer gewenste gedragsverandering beloont, bijvoorbeeld door het geven van een compliment voor getoonde inzet. De jongen leert dat gewenst gedrag positieve gevolgen heeft en dat hij in staat is gewenste doelen te bereiken, wat de kans vergroot dat hij het gewenste gedrag zal blijven vertonen (Mitchie, Johnston, Francis, Hardeman & Eccles, 2008; Sroufe, Cooper & DeHart, 1996).
- **Positieve ondersteunende rol van ouders/opvoeders**. Ouders spelen bij het motiveren een belangrijke rol. Als ouders niet openstaan voor de gedragsinterventie, nemen deelnemers deze attitude vaak over (Zankman & Bonomo, 2004). Een betrokken houding van de sociale omgeving vergroot de kans van slagen van de training en vermindert de kans dat hun zoon in herhaling valt. In Ken je grens worden ouders door de trainer gestimuleerd een positieve houding aan te nemen ten aanzien van de training, bijvoorbeeld door de voordelen te bespreken die de training voor hen en de jongen kan opleveren.

Het onderstaande schema laat zien hoe determinanten, subdoelen en methoden gekoppeld zijn.

4. Onderzoek

Ken je Grens is een voortzetting van Respect Limits. Dit was een leerstraf die door de Raad voor de Kinderbescherming werd geadviseerd voor jonge zedendelinquenten. Deze advisering is in 2016 stopgezet. Zie H4.1 voor de redenen. In 2017 zijn de laatste Respect Limits-trainingen uitgevoerd. Rutgers kreeg van het ministerie van Veiligheid en Justitie het akkoord om Respect Limits voort te zetten, maar niet als leerstraf. Het verschil tussen Respect Limits en Ken je grens is dat Ken je Grens ook buiten justitieel kader kan worden ingezet, maar het betreft dezelfde doelgroep. De aanpak, het theoretisch kader en het programma zijn hetzelfde, behalve dat Ken je grens modulair is opgebouwd en dat werkvormen waar nodig zijn geüpdatet. De indicatiestelling is verruimd om meer jongens die tot de doelgroep behoren (sneller) te kunnen laten instromen. Ken je grens is in 2018 van start gegaan. Sindsdien zijn vijf jongens aangemeld in justitieel kader. Ken je grens is tot op heden nog niet uitgevoerd in het vrijwillig kader. Er is wel vraag naar, onder andere vanuit Veilig Thuis, maar het ontbrak in deze gevallen aan toestemming van jongens en hun ouders. De instroom is dus nog beperkt. Wij vermoeden dat dit grotendeels komt doordat in strafrechtelijk kader bij voorkeur erkende interventies worden geadviseerd en Ken je grens is nog niet erkend. Omdat er tot op heden nog maar 3 trainingen van Ken je Grens zijn afgerond, is er specifiek over Ken je Grens nog geen onderzoek beschikbaar. Naar Respect Limits is wel onderzoek gedaan. Omdat programma, doelen en doelgroep hetzelfde zijn, is dit onderzoek relevant.

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

Onderzoek 1

- a. WODC (2016). *Procesevaluatie gedragsinterventie Respect Limits*. Amsterdam: WODC, Ministerie van Veiligheid & Justitie
- b. Procesevaluatie. Respect Limits is ontwikkeld door Rutgers en werd in 2012-2016 in opdracht van de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) uitgevoerd door trainers van Rutgers. De doelgroep waren jongens (IQ>80) die voor de eerste keer veroordeeld waren voor het vertonen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het onderzoek bestond uit dossieronderzoek (N=46) van de RvdK, 10 interviews met medewerkers van Rutgers, 15 interviews met de RvdK en 3 interviews met Kinderrechters. Trainers en supervisors van Rutgers zijn bevestigd over implementatie, uitvoering en samenwerking met de RvdK. Gedragsdeskundigen en raadsonderzoekers van de RvdK zijn bevestigd over de totstandkoming van een advies. Met coördinatoren van de RvdK zijn de samenwerking met Rutgers en uitvoering besproken. Met rechters is gesproken over hun afwegingen om al dan niet Respect Limits te adviseren. Het registratiesysteem van Rutgers is gebruikt voor gegevensanalyse van de deelnemers en de tevredenheid van de jongens en ouders. Dossiers van de RvdK zijn geanalyseerd om vast te stellen in hoeverre de bereikte doelgroep voldeed aan de criteria en om de potentiële doelgroep in kaart te brengen op basis van het LLJ2b-instrument. Op een aantal aspecten hanteerde de RvdK aanvullende en/of andere inclusiecriteria dan in de handleiding van Rutgers was beschreven. In het dossieronderzoek zijn de inclusie- en exclusiecriteria van de RvdK gebruikt, omdat deze in de praktijk werden gebruikt. Observaties van videopnames boden inzage in de uitvoering van Respect Limits.
- c. Van november 2012 tot 7 augustus 2015 zijn 46 jongens ingestroomd in Respect Limits. Op een jongen na hebben zij de training volledig doorlopen. De meeste jongens (N=30) zijn ingestroomd in het kortste traject van 10 bijeenkomsten, gevolgd door het traject van 15 bijeenkomsten (N=15). In totaal namen 40 ouders namen deel aan de ouderbijeenkomsten. Bij de start van de training waren jongens gemiddeld 15,8 jaar. Een derde was vervolgd voor aanranding, gevolgd door verkrachting, seksueel binnendringen bij iemand beneden de 16 jaar, ontucht met een kind, schennis van de eerbaarheid en bezit en/of verspreiding van kinderpornografie. Een kleine meerderheid van de jongens heeft het delict in groepsverband gepleegd. Het slachtoffer was in alle gevallen een meisje of vrouw en in de meeste gevallen een bekende van de jongen, zoals een kennis, buurtgenoot of medescholier. De uitvoering van Respect Limits vond in grote mate plaats

zoals beoogd. Uit de vragenlijsten die de jongens en hun ouders aan het eind van de training invulden, bleek dat zowel de jongens als ouders zeer tevreden waren over de begeleiding die de trainer bood, de duur van de training en de opdrachten. Ook trainers en coördinatoren van de taakstraffen waren over het algemeen positief over Respect Limits: ze zagen de jongens groeien door de training. Rechters gaven aan dat een advies voor Respect Limits niet zonder meer tot oplegging leidde, omdat zaken vaak moeilijk bewijsbaar zijn. Trainers gaven als belangrijke knelpunten aan dat verslaglegging van Respect Limits veel tijd vergde, dat de scholingseisen in relatie tot het aantal trainingen te intensief waren en dat het strikte programma minder ruimte bood om eigen creativiteit of methodieken in te zetten.

Hoewel de programma-integriteit in voldoende mate op orde was voor de uitvoering van een doeltreffendheidsstudie, bleek dat de ingestroomde doelgroep in beperkte mate voldeed aan de inclusie- en exclusiecriteria die de RvdK in de praktijk hanteerde. Een lichtere doelgroep dan beoogd zou zijn ingestroomd: een deel scoorde laag (en niet 'gemiddeld'; aanvullend criterium RvdK) op Algemeen Recidive Risico en Dynamisch Risico Profiel. De toekomstige onderzoekspopulatie zou te klein zijn, aldus de onderzoekers. Bovendien zou het voor een effectstudie moeilijk zijn om een controlegroep samen te stellen die vergelijkbaar zou zijn met de experimentele groep. Om deze reden besloot de RvdK om Respect Limits vanaf maart 2016 niet meer te adviseren als leerstraf.

Onderzoek 2

- a. Jonker, M. & Nikkelen, S. (2017). *Jeugdige daders van zedendelicten. First-offenders in de Respect Limits trainingen*. Utrecht: Rutgers.
- b. Evaluatieonderzoek naar Respect Limits, waarin onder andere is gekeken naar waardering van de training. Tussen januari 2012 en februari 2016 zijn er 94 jongens aangemeld, waarvan er 88 hebben deelgenomen aan de interventie. 87 van hen hebben een evaluatieformulier over de training en de trainer ingevuld. Hun ouders hebben hetzelfde gedaan. In dit onderzoek zijn ook de resultaten van de training gemeten: zie daarvoor paragraaf 4.2., onderzoek 2.
- c. Zowel jongens als hun ouders waren zeer positief over de training: jongens beoordeelden de training gemiddeld met een rapportcijfer van 8,8, en ouders met een 8,9. Ook de trainers werden hoog beoordeeld, met een 9,2 van de jongens en een 9,1 van ouders.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Onderzoek 1

- a. Haas, S. de, Berg, C. van den, Bijleveld, C., Jonker, M. & Hendriks, J. (2015). Recidive van jongens die de Leerstraf Seksualiteit hebben gevolgd. *Tijdschrift voor Seksualiteit*, 39 (2), 47-53.
- b. Recidiveonderzoek onder 686 jongens die tussen 1998 en 2009 de Leerstraf Seksualiteit hebben gevolgd. Recidive is bestudeerd aan de hand van uittreksels uit de Justitiële Documentatie van het Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- c. Van de jongens die de Leerstraf Seksualiteit hadden gevolgd, recidiveerde slechts 4% met een zedendelict. Naast zedenrecidive is ook recidive van andere strafbare feiten onderzocht. Met 69% lagen de cijfers van algemene recidive een stuk hoger: 30% recidiveerde met een gewelds- of vermogensdelict en ruim een derde met een verkeersdelict of andere feiten. Het hogere recidivecijfer voor algemene recidive impliceert dat naast aandacht voor (het voorkomen van herhaling van) seksueel grensoverschrijdend gedrag, ook aandacht nodig is voor risicofactoren die samenhangen met algemene recidive, zoals gevoeligheid voor groepsdruk, weinig warmte en steun ervaren van ouders of opvoeders en een antisociale oriëntatie.

Bij de doorontwikkeling van deze interventie wordt sinds 2013 (eerst in Respect Limits, vanaf 2018 in Ken je grens) meer expliciet geïntervenieerd op factoren die samenhangen met algemene recidive, zoals het leren van vaardigheden met betrekking tot omgang met groepsdruk en vermindering van impulsief gedrag in combinatie met het leren van specifieke vaardigheden die te maken hebben met seksualiteit, zoals sociale en communicatieve (interactie)vaardigheden rond veilig, respectvol (seksueel) gedrag.

Onderzoek 2

- a. Jonker, M. & Nikkelen, S. (2017). *Jeugdige daders van zedendelicten. First-offenders in de Respect Limits trainingen*. Utrecht: Rutgers.
- b. Evaluatieonderzoek naar Respect Limits. Tussen januari 2012 en februari 2016 zijn 94 jongens aangemeld voor Respect Limits door de Raad voor de Kinderbescherming. 88 van hen hebben deelgenomen aan de interventie. Bij 87 van hen is onderzocht welk effect de training op hen had doordat zij voorafgaand en na afloop van de training een vragenlijst invulden. Bij de ontwikkeling van deze vragenlijst is gebruik gemaakt van gevalideerde instrumenten. De vragenlijst bestond uit vragen naar attitude ten opzichte van seksuele dwang, zelfregulatie, seksuele interactiecompetentie, ervaren steun en toezicht van ouders en sociale wenselijkheid. Ook beoordeelde de trainer tijdens de voor- en nameting in hoeverre de jongen inzicht had in de rol van negatieve invloeden uit de omgeving en groepsdynamische processen en in hoeverre de jongen gemotiveerd was voor gedragsverandering.
- c. De jongens lieten, naar inschatting van de trainer, vrijwel altijd meerdere problemen zien in hun gedrag, attitudes of cognities. Lage seksuele interactiecompetentie kwam het vaakst voor, bij 95% van de jongens. Ook problemen met gedragsregulatie (90%), problemen in omgaan met groeps- en omgevingsdruk (89%) en delictondersteunende attitudes of cognities (89%) kwamen veel voor. Bijna de helft van de jongens had moeite om zijn ouders/verzorgers om hulp of advies te vragen. In het algemeen is naar inschatting van trainers het inzicht van de jongens in delictbevorderende factoren en groeps- en omgevingsdruk toegenomen, evenals hun motivatie voor het niet meer vertonen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zowel de trainers als de jongens menen dat de leerdoelen na afronding deels tot geheel bereikt zijn. 90% van de ouders denkt dat de training zal helpen te zorgen dat hun zoon niet nogmaals een delict pleegt. Vergeleken met de voormeting lieten deelnemers een significante stijging zien in hun seksuele interactiecompetentie, evenals een daling in hun stereotiepe attitudes ten aanzien van seksuele dwang. Er was geen verandering te zien in problemen met zelfregulatie en de ervaren steun en toezicht van ouders. Waarschijnlijk komt dit doordat jongens zelf tijdens de voormeting al weinig problemen rapporteerden met zelfregulatie en ervaren steun/toezicht ouders, een beeld dat niet overeenkomt met het beeld van trainers schetsen: zij gaven onder andere aan dat ongeveer de helft van de deelnemers moeite zou hebben om zijn ouders om hulp of advies te vragen.

In Ken je grens wordt gebruik gemaakt van eenzelfde vragenlijst en checklist voor de trainer ten behoeve van verder onderzoek.

5. Samenvatting Werkzame elementen

Ken je grens richt zich op het voorkomen van het herhalen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het bevorderen van gezond (seksueel) gedrag en maakt daarbij gebruik van bewezen effectieve methodieken. Onderstaande inhoudelijke en praktische elementen spelen daarin een rol:

Inhoudelijke elementen

- **Analyse grensoverschrijdende situatie(s)** door het bespreken van de 5 G's: Gebeurtenis, Gedachten, Gevoelens, Gedrag en Goedpraters en visualiseren risicogedrag met behulp van de werkvorm 'Het kruispunt'. Hiermee krijgt de jongen inzicht in de oorzaken en gevolgen van zijn gedrag.
- Bevorderen van een positieve **attitude** ten aanzien van aanvaardbaar seksueel gedrag door feedback, zelfevaluatie en perspectiefwisseling.
- Ontwikkelen van **vaardigheden** in relationele en seksuele interacties, verbeteren van zelfregulatie en vergroten van weerbaarheid tegen negatieve groeps- en/of sociale druk door modelleren en begeleid leren van nieuw gedrag.
- Verbeteren van **sociale steun** vanuit de omgeving van de jongere door ouders/opvoeders te betrekken: door middel van (motiverende) gesprekken en het geven van praktische tips en handvatten met betrekking tot het bieden van steun, controle en effectief monitoren.
- **Motivatiebevordering** door motiverende gespreksvoering, positieve benadering, maken van afspraken rond vertrouwelijkheid en geheimhouding, gebruik maken van ambivalentie bij het doorbreken van weerstanden en ontkenning en minimalisaties, positieve bekrachtiging van gewenste gedragsverandering en stimuleren van positieve ondersteunende rol van ouders/opvoeders.

Praktische elementen

- De training is individueel zodat sneller een vertrouwensrelatie kan worden opgebouwd.
- De training is op maat zodat kan worden aangesloten bij de kenmerken en doelen van de jongen.
- Door huiswerkopdrachten passen jongens de geleerde vaardigheden meteen toe in het dagelijkse leven.
- Het programma is afwisselend en sluit aan bij de belevingswereld van jongens, onder andere door actieve opdrachten en visueel materiaal.

6. Aangehaalde literatuur

- Andrews, D. A. & Bonta, J. (2010). Rehabilitating criminal justice policy and practice. *Psychology, Public Policy, and Law*, 16, 39-55.
- Bartholomew, L. K., Parcel, G. S., Kok, G., Gottlieb, N. H., & Fernández, M. E. (2011). *Planning health promotion programs: An intervention mapping approach*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Batson, C. D., Chang, J. & Ryan, O. (2002). Empathy attitudes and action: Can feeling for a member of a stigmatized group motivate one to help the group? *Personality en Social Psychology Bulletin*, 28, 1656-1666.
- Berg, C. van den, Bijleveld, C. & Hendriks, J. (2015). The Juvenile Sex Offender: Criminal Careers and Life Events. *Sexual Abuse*, 29 (1), 81-101.
- Berlo, W. van & Mooren, G.T.M. (2009). Seksueel geweld: gevolgen en behandeling. In L. Gijs, W. Gianotten, I. Vanwesenbeeck, & Ph. Weijenborg (Red.), *Seksuologie* (2e editie) (pp 419-435). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Brug, J., Assema, P. van & Lechner, L. (red.) (2010). Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering: een planmatige aanpak. Assen: Van Gorcum.
- Bruijn, P., de, Burrie, I., & Wel, F. van (2006). A risky boundary: Unwanted sexual behavior among youth. *Journal of Sexual Aggression*, 12, 81-96.
- DeGue, S., DiLillo, D.K., & Scalora, M.J. (2010). *Are All Perpetrators Alike? Comparing Risk Factors for Sexual Coercion and Aggression*. Faculty Publications, Department of Psychology. Paper 558.
- Dowden, C., Antonowicz, D., & Andrews, D.A. (2003). The effectiveness of relapse prevention with offenders: A meta-analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47, 516-528.
- Frans, E. & Franck, T. (2010). Vlaggensysteem: Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Antwerpen: Garant.
- Frans, E., Wilde, K. de, Janssens, K., Berlo, W. van & Storms, O. (2016). Buiten de lijnen. Sensoa Vlaggensysteem voor kinderen en jongeren met bijzondere behoeften: handleiding. Antwerpen: Garant.
- Graaf, H. de, Borne, M. van den, Nikkelen, S., Twisk, D. & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25^e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Delft: Eburon.
- Graaf, H., de, Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005) *Seks onder je 25ste. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- Graaf, H. de & Wijzen, C. (2017). *Seksuele gezondheid in Nederland 2017*. Delft: Eburon.
- Haas, S. de (2012). Seksueel grensoverschrijdend gedrag onder jongeren en volwassenen in Nederland. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 36 (2), 136-145.
- Haas, S. de, Berg, C. van den, Bijleveld, C., Jonker, M. & Hendriks, J. (2015). Recidive van jongens die de Leerstraf Seksualiteit hebben gevolgd. *Tijdschrift voor Seksualiteit*, 39 (2), 47-53.
- Hasebrink, U., Görzig, A., Haddon, L., Kalmus, V., & Livingstone, S. (2011). Patterns of risk and safety online: in-depth analyses from the EU Kids Online survey of 9- to 16-year-olds and their parents in 25 European countries. EU Kids Online network, London, UK.
- Höing, M., Jonker, M., & Berlo, W. van (2010). Juvenile sex offenders in a Dutch mandatory educational programme: Subtypes and characteristics. *Journal of sexual aggression*, 16 (3), 332-346.

- Jonker, M. & Nikkelen, S. (2017). *Jeugdige daders van zedendelicten. First-offenders in de Respect Limits trainingen*. Utrecht: Rutgers.
- Kazdin, A. E. (2008). *Behavior modification in applied settings* (6 ed.). Long Grove, IL: Waveland Press.
- Keijsers, L.G.M.T. (2010). *Does Your Mother Know? Parent-Child Communication About Adolescent Daily Activities*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Kliksafe (2017). *Jongeren en online veiligheid. Over risicovol mediagebruik en de rol van ouders*. Nunspeet: Kliksafe.
- Koestner, R., Lekes, N., Powers, T.A., & Chicoine, E. (2002). Attaining personal goals: Self-concordance plus implementation intentions equals success. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 231-244.
- Krahé, B. (1998). Sexual aggression among adolescents. *Psychology of Women Quarterly*, 22, 537-554.
- Kuyper, L., De Wit, J., Adam, P., Woertman, L., & Berlo, W. van (2010). *Laat je nu horen! Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen onder jongeren*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Lee, C., Moak, S., & Walker, J.T. (2016). *Effects of self-control, social control and social learning on sexting behavior among South Korean youths*. *Youth & Society*, 48, 242-264.
- Lee, M., Crofts, T, McGovern, A. & Milivojevic, S. (2015). *Sexting among young people: Perceptions and practices*. *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice*, 508, 1-9.
- Littleton, H. et al. (2018). *Sexual assault, sexual abuse, and harassment: Understanding the mental health impact and providing care for survivors. An International Society for Traumatic Stress Studies Briefing Paper*. International Society for Traumatic Stress Studies.
- Lösel, F. & Schmucker, M. (2005). *The effectiveness of treatment for sexual offenders: A comprehensive meta-analysis*. *Journal of experimental Criminology*, 1, 117-146.
- Madigan, S., Ly, A., Rash, C.L., Ouytsel, J. van & Temple, J. R. (2018). Prevalence of multiple forms of sexting behavior among youth: A systematic review and meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 172 (4), 327-335.
- Maxwell, C.D., Robinson, A.L. & Post, L.A. (2003). The nature and predictors of sexual victimization and offending among adolescents. *Journal of Youth and Adolescence* 32, 465-477.
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2002). *Motivational interviewing: Preparing people for change*. New York: Guilford Press.
- Miller, W.R., & Rose, G.S. (2009). Toward a theory of motivational interviewing. *American Psychologist*, 64, 527-538.
- Michie, S., Johnston, M., Francis, J., Hardeman, W., & Eccles, M. (2008). From theory to intervention: Mapping theoretically derived behavioural determinants to behaviour change techniques. *Applied psychology*, 57, 660-680.
- Morelli, M., Bianchi, D., Baiocco, R., Pezzuti, L., & Chirumbolo, A. (2016). Not-allowed sharing of sexts and dating violence from the perpetrator's perspective: The moderation role of sexism. *Computers in Human Behavior*, 46, 163-169.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen. (2014). *Op goede grond. De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.

- Patel, S.H., Lambie, G.W., & Muenzenmeyer Glover, M. (2008). Motivational counseling: Implications for counseling male juvenile sex offenders. *Journal of addiction & Offender Counseling*, 28, 86-100.
- Pullman, L. & Seto, M.C. (2012). Assessment and treatment of adolescent sexual offenders: Implications of recent research on generalist versus specialist explanations. *Child Abuse & Neglect*, 36, 203– 209.
- Sroufe, L.A., Cooper, R.G., DeHart, G.B. (1996). *Child development. Its nature and course*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Vanwesenbeeck, I., Zessen, G. van, Ingham, R., Jaramazovič, E., & Stevens, D. (1999). Factors and processes in heterosexual competence and risk: An integrated review of the evidence. *Psychology and Health*, 14, 25-50.
- Walker, D.F., McGovern, S.K., Poey, E.L., Otis, K.E. (2004). Treatment effectiveness for male adolescent sexual offenders: A meta-analysis and review. *Journal of child sexual abuse*, 3, 281-293.
- Walker, H.E., Freud, J.S., Ellis, R.A., Fraine, S.M., & Wilson, L.C. (2019). The prevalence of sexual revictimization: A meta-analytic review. *Trauma, Violence & Abuse*, 20(1), 67-80.
- Walker, K. & Sleath, E. (2017). A systematic review of the current knowledge regarding revenge pornography and non-consensual sharing of sexually explicit media. *Aggression and Violent Behavior*, 36, 9-24.
- Ward, T. (2002). Good lives and the rehabilitation of sexual offenders: Promises and problems. *Aggression and Violent Behavior*, 7, 513-528.
- Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (2016). *Procesevaluatie gedragsinterventie Respect Limits*. Amsterdam: WODC, Ministerie van Veiligheid & Justitie.
- Worling, J.R. (2002). Assessing risk of sexual assault recidivism in juvenile sexual offenders: A study of serious offenders. In M.C. Calder (Ed.) *Young people who sexually abuse: Building evidence base for young practice* (pp. 365-375). Dorset: Russell House publishing.
- Worling, J.R. & Långström, N. (2006). Risk of sexual recidivism in adolescents who offend sexually. Correlates and assessment. In: H.E. Barbaree and W.L. Marshall (Eds.) *The Juvenile sex offender. Second edition* (pp. 219-247). New York: The Guilford press.
- Zankman, S. & Bonomo, J. (2004). Working with parents to reduce juvenile sex offender recidivism. *Journal of Child Sexual Abuse*, 13, 139-156.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

Nederlands
Jeugdinstituut

Nederlands
Centrum
Jeugdgezondheid

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

kenniscentrum
sport & bewegen

kennis en oanspak van
sociale vraagstukken
MOVISIE

Vilans

Trimbos
instituut